

ΑΠΟ ΤΗ ΖΩΝΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΟ ΠΟΥ; ΤΟ ΧΘΕΣ, ΤΟ ΣΗΜΕΡΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΥΡΙΟ ΤΟΥ ΧΩΡΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ

Χρυσός Μακράκης – Καραχάλιος

Μηχανικός Χωροταξίας-Πολοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ο χώρος ως πεδίο παρέμβασης είναι ένα ιδιαίτερα σύνθετο αντικείμενο, καθώς προκύπτει από το συνδυασμό υλικών και άυλων στοιχείων. Ο χωρικός σχεδιασμός αποτελεί διαδικασία μέσω της οποίας οργανώνουμε το χώρο, δηλαδή τον παράγουμε ή τον τροποποιούμε.

Η αναγκαιότητά του, με τα σημερινά του χαρακτηριστικά, προέκυψε ως αντίδραση στις τραγικές συνθήκες διαβίωσης των φτωχότερων στρωμάτων των μεγάλων αστικών κέντρων των βιομηχανικών χωρών του 19^{ου} αιώνα. Η ουμανιστική αυτή προσέγγιση, σήμερα θα εκφραζόταν πληρέστερα ως μία προσπάθεια αποφυγής και αντιστάθμισης του εξωτερικού κόστους που προκαλούν συγκεκριμένες δραστηριότητες (λογική πάνω στην οποία βασίστηκε μεταγενέστερα η αρχή ότι «ο ρυπαίνων πληρώνει»). Κατ' επέκταση, από το χρονικό αυτό σημείο και έπειτα υπάρχει μια τομή σε σχέση με προγενέστερες παρεμβάσεις (κηποτεχνικές, αρχιτεκτονικές, κ.ο.κ.), που είχαν ως κύριο στοιχείο τους την αισθητική. Πλέον η παρέμβαση στο χώρο έχει και κοινωνικό περιεχόμενο.

Η αδιαφιλονίκητη διατομεακότητα του αντικείμενου είχε ως αποτέλεσμα τη μετεξέλιξη του και την περαιτέρω διεύρυνσή του. Ο χωρικός σχεδιασμός σταδιακά συμπεριέλαβε και την έννοια του προγραμματισμού. Επιπρόσθετα, η προσπάθεια να απαντηθεί το ερώτημα γιατί ορισμένες περιοχές ακμάζουν, ενώ άλλες φθίνουν ή παραμένουν στάσιμες, παρά την εισροή κεφαλαίων σε αυτές, αποτέλεσε το έναυσμα για την εισαγωγή της έννοιας του αναπτυξιακού σχεδιασμού και προγραμματισμού, ως μιας εκ των πιθανών λύσεων. Σήμερα, ο σχεδιασμός έχει ενσωματώσει έντονα και την περιβαλλοντική διάσταση: μείωση της ρύπανσης, μείωση της κατανάλωσης μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, αποφυγή δραστηριοτήτων που προκαλούν μη αναστρέψιμες βλάβες στο περιβάλλον και -πλέον- προσαρμογή στην κλιματική αλλαγή.

Ιδιαίτερη σημασία έχει ότι αν και σε ορισμένες περιόδους ο σχεδιασμός αμφισβητήθηκε, τελικά επιβίωσε και μάλιστα εμπλουτισμένος με νέες ιδέες και πρακτικές. Τη δεκαετία του '70, η άνοδος των μαρξιστικών σπουδών οδήγησε σε συζητήσεις αναφορικά με το ρόλο του κράτους. Ο σχεδιασμός θεωρήθηκε ότι μέσω της συμβολής του στην αναπαραγωγή του εργατικού δυναμικού άμβλυσε την ταξική πάλη και διασφάλιζε την επιβίωση του συστήματος. Οι προσεγγίσεις αυτές, πλούσιες σε ανάλυση, αλλά με λίγες προτάσεις περιθωριοποιήθηκαν σταδιακά. Εμπλούτισαν, ωστόσο, τη θεωρία του σχεδιασμού και άνοιξαν νέους δρόμους σκέψης, όπως η ενσωμάτωση της έμφυλλης προσέγγισης στο σχεδιασμό. Τη δεκαετία του '80 οι νεοφιλελεύθερες κυβερνήσεις της θάτσερ επιχειρήσαν να «διαβρώσουν» το σύστημα σχεδιασμού.

φωτο: Νώντας Στυλιανίδης

Το αποτέλεσμα δεν δικαίωσε τους εμπνευστές του και οδήγησε σε επαναφορά πολλών ρυθμίσεων και φορέων που είχαν αβασάνιστα καταργηθεί. Απεδείχθη τελικά ότι, η διατήρηση βασικών παραμέτρων που διασφαλίζουν την ποιότητα στη ζωή μας απαιτεί διαδικασίες κοινωνικού ελέγχου. Στην Ελλάδα, υπήρξαν αρχικά μεγάλες προσδοκίες για την καθιέρωση ενός ολοκληρωμένου συστήματος χωρικού σχεδιασμού. Σε αυτό συνέβαλε αφενός η εμπλοκή σημαντικών προσωπικοτήτων, όπως ο Στέφανος Μάνος και ο Αντώνης Τρίτσης, αφετέρου το αισιόδοξο μεταπολιτευτικό κλίμα, που συνοδεύτηκε από την επιστροφή πολλών επιστημόνων από το εξωτερικό. Ο μεταρρυθμιστικός «πυρετός» εκείνης της περιόδου διήρκε λίγο. Η ιστορία είναι γνωστή σε όλους τους μηχανικούς και δεν χρειάζεται να αναλυθεί. Με λίγες αναλαμπές, η συμβολή του χωρικού σχεδιασμού και προγραμματισμού στην ανάπτυξη της χώρας ήταν περιορισμένη.

Η κρίση επιβάλλει ένα σύγχρονο σύστημα χωρικού σχεδιασμού

Όμως, στις σημερινές συνθήκες, η ύπαρξη ενός σύγχρονου και αποτελεσματικού συστήματος χωρικού σχεδιασμού και προγραμματισμού είναι καθοριστική τόσο για την άμβλυση των επιπτώσεων της κρίσης, όσο και για την προώθηση της ανάπτυξης. Μπορεί η οικοδομική δραστηριότητα να εμφανίζει πρωτοφανή καθίζηση, αλλά ο χωρικός σχεδιασμός δεν αφορά αποκλειστικά στις επεκτάσεις των σχεδίων πόλης. Ο ρόλος του επαγγελματία του χώρου είναι να επιτυγχάνει το συντονισμό μεταξύ τομέων και πολιτικών, διασφαλίζοντας παράλληλα την επικοινωνία μεταξύ κοινωνικών ομάδων και αλληλοσυγκρουόμενων συμφερόντων. Με αυτόν τον τρόπο, προωθεί αποτελεσματικά την υλοποίηση σχεδίων και έργων, κάτι που είναι ιδιαίτερα χρήσιμο στη σημερινή συγκυρία και οι οικονομικοί πόροι είναι περιορισμένοι. Παράλληλα, η φτώχεια και ο φαύλος κύκλος που γεννάται από

αυτήν δεν είναι θέμα πλέον μεμονωμένων ατόμων ή νοικοκυριών. Η συνολική αποτυχία της οικονομίας και του μοντέλου ανάπτυξης που ακολουθήθηκε αντανακλάται σε μεγάλα τμήματα της κοινωνίας και του χώρου (γειτονιές, πόλεις και Περιφέρειες). Επομένως, απαιτείται ο σχεδιασμός και η εφαρμογή εστιασμένων δράσεων για την αντιμετώπιση της κρίσης στις περιοχές αυτές.

Ένα σύστημα σε πρωτοφανή σύγχυση...

Ωστόσο, το ελληνικό σύστημα χωρικού σχεδιασμού τελεί σε πρωτοφανή σύγχυση. Ένα σύστημα που ήταν, έτσι κι αλλιώς, προσανατολισμένο στον τύπο και όχι την ουσία, δηλ. στο αποτέλεσμα, παρέμεινε αλώβητο με τις νέες διατάξεις και επιπρόσθετα γιγαντώθηκε ως προς τον κανονιστικό του χαρακτήρα, τον πληθωρισμό των ρυθμίσεων και την πολυπλοκότητά του. Αντίθετα από την εικόνα απορρύθμισης που δίνεται συχνά από τον Τύπο, το σύστημα χωρικού σχεδιασμού οδηγείται στην «υπερύθμιση» με δαιδαλώδεις διατάξεις, αλλά και πολλά «παράθυρα» (στοιχεία ενός «πελατειακού» συστήματος). Σε καμία περίπτωση δε συμβάλει στην ενίσχυση της ασφάλειας δικαίου και θα απομακρύνει το συντεταγμένο και σοβαρό επενδυτή. Τέλος, παρά τη χρονική σύμπτωση της εκπόνησης των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων της νέας προγραμματικής περιόδου 2014-2020 με τα Περιφερειακά Πλαίσια Χωρικού Σχεδιασμού και της προώθησης της έννοιας της εδαφικής συνοχής στα πρώτα, δεν είναι προφανής η συμπληρωματικότητα και η μεταξύ τους συνέργεια.

Μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι;

Μπορούμε να είμαστε αισιόδοξοι; Δεν υπάρχει μονοσήμαντη απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα. Αναμφισβήτητα βρισκόμαστε σε μια καμπή, πρωτίστως για τον τόπο και δευτερευόντως για το σύστημα χωρικού σχεδιασμού και προγραμματισμού. Όμως, το ευρύτερο πλαίσιο δεν προδιαθέτει θετικά. Σε μια πρόσφατη προσέγγιση με βάση τα θεσμικά οικονομικά, ο Νίκος Καραδημητρίου, υφυπουργός πολεοδομίας στο UCL, επιχειρήσε να σκιαγραφήσει αυτό το πλαίσιο. Παρατήρησε, λοιπόν ότι μια κοινωνία με το βαθμό ανάπτυξης και τα χαρακτηριστικά της δικής μας κυριαρχείται από ελίτ σε όλους τους τομείς, τα μέλη των οποίων ενδιαφέρονται πρωτίστως για την αναπαραγωγή τους. Ως εκ τούτου, η προσπάθεια για ουσιαστική μεταρρύθμιση συναντά ισχυρή αντίδραση (βλ. το περιεχόμενο των προωθούμενων «μεταρρυθμιστικών» νόμων, αλλά και τις αντιδράσεις που προκαλούν). Σε κάθε περίπτωση, η αναπαράξια διαφανών διαδικασιών διαλόγου μεταξύ των ελίτ, πόσο μάλλον στο σύνολο της κοινωνίας, αλλά και η αμοιβαία καχυποψία περιορίζουν και την όποια δυναμική του εγχειρήματος. Επιπρόσθετα, τα δείγματα γραφής που έχουμε μέχρι σήμερα από τους «μεταρρυθμιστικούς» νόμους για το χωρικό σχεδιασμό είναι αποθαρρυντικά. Σε αυτό το προβληματικό πλαίσιο, που δυσχεραίνει η γενικότερη ρευστότητα (πολιτική, οικονομική, δικαστική) και η αποψίλωση των αρμόδιων υπηρεσιών, υλοποιούνται δύο σημαντικά σχέδια για την περιοχή. Το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Θεσσαλονίκης και το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωρικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της Κεντρικής Μακεδονίας. Υπό το πρίσμα των όσων αναφέρθηκαν, θα πρέπει να υπάρξουν ριζικές αλλαγές στο ευρύτερο πλαίσιο, ώστε να έχουν ουσιαστική προστιθέμενη αξία για την περιοχή, όσο άρτο και αν είναι το μελετητικό αποτέλεσμα. ■

Η ΑΝΑΓΚΑΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙ ΑΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Γιώργος Μιχαηλίδης

Επ. Καθηγητής Περιφερειακής Ανάπτυξης και Προγραμματισμού, ΑΠΘ και Επιστημονικός Σύμβουλος BCS ΕΠΕ

Η κρίση ανέδειξε τον λανθασμένο τρόπο με τον οποίο αναλύαμε και αντιμετωπίζαμε το πρόβλημα της περιφερειακής και αστικής ανάπτυξης. Μία νέα πολιτική είναι επειγόντως αναγκαία.

Πιστεύαμε ότι οι σημαντικές ανισότητες είναι αυτές ανάμεσα στο «φτωχό» αγροτικό χώρο και στις «πλούσιες» αστικές περιοχές. Η κρίση ήλθε να δείξει ότι οι αγροτικές περιοχές αντιστέκονται ενώ οι ιδίως οι μητροπολιτικές βλέπουν τον οικονομικό και κοινωνικό τους ιστό να καταρρέει και το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον να αναλώνεται ταχύτατα. Με κριτήριο το εισόδημα, είναι οι αστικές περιοχές που «κοκκινίζουν» ενώ σε όλη τη χώρα εντοπίζεται μια δειλή «επιστροφή στη γεωργία». Δεν αναλύσαμε ποτέ τις ενδοπεριφερειακές ανισότητες, ανθεκτικές και «ιστορικές». Από το 1981 δεν συντελείται σύγκλιση των Νομών της χώρας με την «πλουσιότερη» περιοχή», στους μισούς Νομούς της χώρας η ανεργία ήταν, το 2007, έως και εκπληκτικά υψηλότερη από ό,τι το 1971 (!), το 2008 επτά Νομοί της χώρας ΔΕΝ είχαν βιομηχανία, σε 5 επιζούσαν λιγότερες από 5 βιομηχανίες.

Μας αρκούσε το ότι χάρις σε εισροές πόρων (μετανάστες, ναυτιλία και τουρισμός, μετά ευρωπαϊκοί πόροι και τουρισμός, τέλος δημόσιος δανεισμός και ευρωπαϊκοί πόροι), το παραγωγικό έλλειμμα δεν «φαινόταν», η κυκλοφορία πόρων στις υπηρεσίες και η ευρωπαϊκή στήριξη του αγροτικού προϊόντος εξασφάλιζαν διατήρηση απασχόλησης και εισοδήματος, η σκληρή αποταμίευση δεν ήταν αναγκαία και η συσσωρευμένη μπορούσε να ξοδευθεί, η παραγωγική επένδυση μπορούσε να εγκαταλειφθεί αφού άλλες τοποθετήσεις παρείχαν ασφαλέστερες ή ταχύτερες αποδόσεις (κατοικία, χρηματιστήριο, ομόλογα). Οι «ειδικοί» ήμασταν εγκλωβισμένοι στα κλασικά θεωρητικά υποδείγματα ή απασχολημένοι στο κυνήγι «προγραμμάτων», η καινοτομία ήταν αχρεία και ο ανταγωνισμός δεν είχε «λόγο» ύπαρξης, η εισαγωγική διείσδυση κατέστρεφε τα τοπικά παραγωγικά συστήματα, η μεταξύ μας ανταλλαγή υπηρεσιών και η επέκταση του κράτους στρέβλωναν τις τοπικές οικονομίες και κοινωνίες, με πρώτες - πρώτες τις μεγάλες πόλεις όπου κράτος και κατανάλωση συγκεντρώνονται και όπου η αξία της γης εκτοξεύεται. Διάχυση ανάπτυξης, διάχυση υπηρεσιών, διάχυση αστικού ιστού και υποβάθμιση των κέντρων, ανάλωση περιβαλλοντικών πόρων, νέες ανάγκες για δαπανηρότερες υποδομές. Και, ως επιστέγασμα, φαραωνικά έργα.

Η Ελλάδα ουδέποτε είχε δική της πολιτική περιφερειακής και αστικής ανάπτυξης. Την έλλειψη αντιστάθμισαν τα ΜΟΠ, ΚΠΣ και ΕΣΠΑ. Το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων (με Νόμο του 1952 ...) μπορούσε να συνεχίσει ως «κουβάς» ανώριμων έργων, να επιβαρύνεται με επιδόματα και επιχορηγήσεις, να δεσμεύει πόρους χωρίς μελέτες, να «παρακολουθείται» χειρόγραφα, να χρηματοδοτείται με δανεισμό. Ως πολιτική εξειδικεύαμε την ευρωπαϊκή Πολιτική Συνοχής, πάντοτε επιμένοντας στο συνδυασμό μεγάλων έργων μεταφορικών υποδομών, κλασικών επενδυτικών ενισχύσεων, αποτυχημένων εργαλείων εκπαίδευσης και τοπικών έργων «αυταπόδεικτες» σκοπιμότητας. Ιεραρχούσαμε τις ανάγκες μας έτσι ώστε Έρευνα και Καινοτομία να εμφανίζονται ως η τελευταία μας προτεραιότητα, η Απασχόληση 15^η, η Βιομηχανία - Βιοτε-

χνία 17^η, οι Μεταφορές - Συγκοινωνίες 1^η.

Διακατεχόμεσαν στο χωρικό σχεδιασμό από τις ακαδημαϊκές συνταγές του '70 και από λογική της Επιχείρησης Πολεοδομική Ανασυγκρότηση και επιβεβαιώναμε τη διάκριση άλλο χωρική ρύθμιση, άλλο αναπτυξιακή πολιτική, άλλο προοπτική του περιβάλλοντος. Παράξαμε περίπου είκοσι νόμους για χωροταξία, πολεοδομία και περιβάλλον και τρεις τουλάχιστον γενικές πολεοδομικών και χωροταξικών σχεδίων, που εγκρίνονταν με διαδικασίες που διαρκούσαν έως και 10 χρόνια.

Η κρίση μας βυθίζει

Μη σχεδιάζοντας εθνικές πολιτικές πορευόμαστε με πυξίδα των μνημονιακών υποχρεώσεις σήμερα, το ενωσιακό «Ενισχυμένο οικονομικό θεματολόγιο» αύριο και η κρίση μας βυθίζει στην απασάθρωση οικονομικών δομών, κοινωνικών σχέσεων, συμπεριφορών, θεσμών και εργαλείων πολιτικής. Ως μοναδική επιλογή προβάλλεται ο τριτοκοσμικός συνδυασμός αποπληθωρισμού, εκποίησης πόρων, κατάργησης του σχεδιασμού. Τα χωρικά μας σχέδια (αναποτελεσματικά) αντικαθίστανται από ΕΣΧΑΣΕ, ΕΣΧΑΔΑ, ΠΠΑΙΠ, ΤΧΣ, ΕΧΣ, ΡΣ, ΣΟΑΠ, ΠΕΧΠ κ.α. που θα αλλάζουν με Υπουργικές Αποφάσεις (!), και τα αναπτυξιακά μας προγράμματα εντάσσονται στο ασφυκτικό πλαίσιο της Στρατηγικής Ευρώπη 2020.

Παραγωγική αναγέννηση

Χωρίς παραγωγικό ιστό, δεν υπάρχει διέξοδος από την κρίση ΚΑΙ στη χωρική της διάσταση: ποια «δημιουργική καταστροφή» να συντελεστεί όταν δεν υπάρχει τι να «καταστραφεί»; ποια «βέλτιστη κατανομή συντελεστών παραγωγής» να αναμένουμε όταν την «σπάνι» τους δεν την θεραπεύσαμε όταν είχαμε πόρους και εργαλεία; Η μακρόχρονη «λιποναρρόφηση» θα μας οδηγήσει σε μακρόχρονη κακεκτικότητα και η πρόταση «πρώτα καταστροφή του κρατισμού, έπειτα ανάδυση επιχειρηματικότητας, τέλος ανάκαμψη και, κάποτε, ανάπτυξη», είναι μύθος. Δεν υπάρχει ανάκαμψη αορίστως και αυτομάτως, μόνο παραγωγική αναγέννηση, όπως συνέβη σε όλες τις μετά-κρίση εποχές σαν προϋπόθεση για ξεπέρασμα της κρίσης.

Πρώτο στοιχείο πρότασης: αποδέσμευση από κάθε δογματισμό, ακαδημαϊκό ή τεχνοκρατικό, μνημονιακό ή αντιμνημονιακό, συμπεριεριστικό ή μαρξιστικό, κενυσιανό ή νεοφιλελεύθερο. Σε βάθος ανάλυση του τι συνιστά σήμερα στην Ελλάδα περιφερειακό και αστικό πρόβλημα, αναγκαστική προαγωγή στην πραγματικότητα,

εξαναγκαστική «δημιουργία ικανότητας» για κατανόηση, εξειδίκευση και εφαρμογή όσων εργαλείων μας επιτρέπονται και για παραγωγική αξιοποίηση όσων πόρων μας δίνονται.

Στοιχείο δεύτερο: κυρίαρχη χωρική διάσταση στη στρατηγική. Παρέμβαση στο χωρικό επίπεδο, όπου εκδηλώνονται οι ανισότητες, δρουν οι παράγοντες δημιουργίας τους και προκύπτουν οι στενώσεις, όπου υπάρχει ενδογενές δυναμικό για αντιστροφή τους, μπορούν να υπάρξουν συνέργιες για παραγωγική ανασυγκρότηση και καταπολέμηση της ανεργίας, μπορούν να συνδυαστούν οι παρεμβάσεις, μπορεί να εξασφαλισθεί ότι δεν θα προκαλούνται μη αντιστρέψιμες ανισότητες, όπου μπορεί να αναπτυχθεί τοπική συνευθύνη.

Στοιχείο τρίτο: σαφείς προτεραιότητες, ούτε προσπάθεια (μάταιη) «αναδιανομής» ούτε «εργημοποίηση»: συνδυασμένη αντιμετώπιση όλων των προκλήσεων, αναγέννηση αστικών και περιφερειακών παραγωγικών συστημάτων, παράλληλη αντιμετώπιση και των οξυτερων εκδηλώσεων της κρίσης και των παραγόντων που μακροπρόθεσμα δημιουργούν ανισότητες, έμφαση στην αστική ανάπτυξη (% του πληθυσμού ζουν σε πόλεις άνω των 10.000 κατοίκων), καταπολέμηση της αστικής διάχυσης (σαν οικιστικού ιστού, πυκνότητας δόμησης, οδικού «πολύποδα», «πρότυπου» τοπίου - μετακίνησης - κατανάλωσης - αναψυχής), συνδυασμένη αντιμετώπιση αστικών κέντρων και περιμετρικού χώρου.

Στοιχείο τέταρτο: ολοκληρωμένη προσέγγιση και περιορισμός των αποσπασματικών έργων, που συντηρούν την τοπική διαπλοκή και καταδικάζουν σε αδράνεια τις τοπικές δυνάμεις. Να εξειδικεύσουμε στις τοπικές ανάγκες και δυνατότητες τα χρηματοδοτούμενα από τα ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία προγράμματα με βάση την αρχή της «place-based approach»: ολοκληρωμένα σχέδια τοπικής ανάπτυξης (όχι εκεί όπου «βολεύονταν» οι αναπτυξιακές εταιρίες αλλά εκεί όπου τα προβλήματα είναι τα πιο οξυμένα), ολοκληρωμένα σχέδια βιώσιμης αστικής ανάπτυξης (όχι εκεί όπου πολεοδομικοί ονειρεύονται «αναπλάσεις» και εργολάβοι αναθέσεις αλλά όπου ο κόσμος ζει υπό αφόρητες συνθήκες), ολοκληρωμένες χωρικές επενδύσεις όπου μια περιοχή αντιμετωπίζει ένα σύνθετο σύνολο προβλημάτων.

Στοιχείο πέμπτο: αντιστροφή των ψευδώνυμων «μεταρρυθμίσεων»: ναι στην απλοποίηση διαδικασιών, ναι στην καταπολέμηση της πολυνομίας, όχι στην «υποτίμηση» της γης απλά διότι ΣΗΜΕΡΑ μόνο αυτή προσελκύει επενδύσεις, όχι στην ανάλωση πόρων που συνιστούν ένα από τα ελάχιστα συγκριτικά μας πλεονεκτήματα, όχι στη γενίκευση της «ευκολίας» για τους «μεγάλους» που θα διογκώσει την ανομία των «μικρομεσαίων».

Τέλος, ενοποίηση «εθνικού» και «συγχρηματοδοτούμενου» αναπτυξιακού σχεδιασμού, ενοποίηση αναπτυξιακού και χωρικού σχεδιασμού. Δεν έχουμε την πολυτέλεια πρώτα να σχεδιάζουμε «κοινωνικά» προγράμματα, μετά να κυνηγούμε επενδύσεις, μετά να αλλάζουμε τη χωρική νομοθεσία, μετά να ξαναζητούμε πόρους για να αποκαταστήσουμε τις βλάβες που προκάλεσε η λειτουργία μας και στο τέλος να παραιτούμαστε, διότι «αυτά θέλει ο λαός» ή «ν Ένωση». ■

Ο ΧΩΡΙΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Νίκος Παπαμήκος
Χωροτάκτης - πολεοδόμος

Ο χωρικός σχεδιασμός της Μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης και της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας, όπως θεσμοθετήθηκε και εφαρμόστηκε στο παρελθόν, είχε περιορισμένα αποτελέσματα ως προς την ορθολογική χρήση του χώρου, την αξιοποίηση φυσικών πόρων και γεωγραφικών πλεονεκτημάτων και την περιβαλλοντική προστασία. Οι προσπάθειες των αρμόδιων περιφερειακών υπηρεσιών και κυρίως του Οργανισμού Ρυθμιστικού Θεσσαλονίκης δεν στάθηκαν ικανές να αντιμετωπίσουν ούτε τις διαχρονικές αδυναμίες της δημόσιας διοίκησης όσον αφορά τη συνεπή εφαρμογή των σχεδίων, αλλά ούτε τη διαφθορά και τις πελατειακές λογικές. Η προνομιακή μεταχείριση ιδιωτικών συμφερόντων σε βάρος του γενι-

φωτο: Νώντας Στυλιανίδης

κού συμφέροντος καθώς και η αδιαφάνεια στη λήψη αποφάσεων ακύρωναν στην πράξη ρυθμίσεις των σχεδίων. Υπήρχε όμως και μια εγγενής αδυναμία των ιδίων των σχεδίων να ανταποκριθούν στα εκάστοτε ζητούμενα καθώς το οικονομικό περιβάλλον γινόταν δυσκολότερα προβλέψιμο και οι διεθνείς και εσωτερικές συνθήκες άλλαζαν ραγδαία. Τα σχέδια αυτά, τόσο με τη μορφή του Εθνικού, όσο κυρίως με τη μορφή των ειδικών και περιφερειακών πλαισίων, ήταν σχέδια στατικά. Βασίζονταν στα δεδομένα του χρόνου εκπόνησής τους και τα σενάρια για τις μελλοντικές εξελίξεις (συνήθως αισιόδοξα) αποτελούσαν λίγο - πολύ γραμμικές προβολές των πληθυσμιακών και οικονομικών μεγεθών σε ένα πλαίσιο σταθερής ανάπτυξης. Εκ των πραγμάτων, ως σχέδια καθολικού προγραμματισμού, επιδίωκαν συνολική ρύθμιση των δραστηριοτήτων στο χώρο, και διαμόρφωσαν ένα άκαμπτο κανονιστικό πλαίσιο. Παρά τις δυνατότητες αναθεώρησης που παρείχαν, οι τροποποιήσεις ήταν δύσκολες και οι προβλεπόμενες διαδικασίες χρονοβόρες και αυστηρά νομοθετημένες.

Εύκαμπτα εργαλεία σχεδιασμού

Σήμερα, σε συνθήκες αστάθμητες και δύσκολα προβλέψιμες, που υπερκαθορίζονται από δυνάμεις και εξελίξεις της παγκόσμιας οικονομίας, χρειαζόμαστε εύκαμπτα εργαλεία σχεδιασμού, δυναμικά, εύπλαστα και ευέλικτα που να επιτρέπουν την έγκαιρη αναθεώρηση επιμέρους ρυθμίσεων, υπηρετώντας τους μακροπρόθεσμους στόχους. Στόχους που η κοινωνία θα έχει αποφασίσει δημοκρατικά, με τις προβλεπόμενες από το Σύνταγμα και τους νόμους διαδικασίες, και τους οποίους Διοίκηση και πολίτες

θα σέβονται και θα δεσμεύονται να υπηρετούν. Από εκεί και πέρα, ο σχεδιασμός θα πρέπει να διαθέτει περιθώρια αναπροσαρμογής των επί μέρους επιλογών, δράσεων και μέτρων ώστε να ανταποκρίνονται στις τρέχουσες εξελίξεις, απαιτήσεις και δυνατότητες. Το νέο θεσμικό πλαίσιο σχεδιασμού διαπνέεται από αυτές τις αρχές. Όμως, σε κάθε περίπτωση αναθεώρησης, απαιτείται εγρήγορση των υπηρεσιών και των πολιτών για να διασφαλίζονται το γενικό συμφέρον και οι αρχές της βιωσιμότητας. Απαιτούνται διαφανείς διαδικασίες, στις οποίες Διοίκηση, τοπική κοινωνία και ιδιωτικά συμφέροντα θα έχουν μια ισορροπημένη συμμετοχή. Το μείζον πρόβλημα για την Κεντρική Μακεδονία, φυσικά και για τη Θεσσαλονίκη, είναι η ανεργία που οδηγεί τους ανθρώπους στην απόγνωση, υπονομεύει την κοινωνική συνοχή και βάζει σε κίνδυνο τη δημοκρατία. Περιορισμός της ανεργίας δεν μπορεί να γίνει παρά μόνο με νέες θέσεις απασχόλησης, που θα προσφέρουν επενδύσεις ιδιωτικές και δημόσιες, αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα κάθε τόπου. Η ανεργία δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Ενδημεί για δύο περίπου δεκαετίες. Από το 2000 η ανάπτυξη της Κεντρικής Μακεδονίας σταδιακά επιβραδύνεται ενώ η αποβιομηχάνιση είχε ήδη αρχίσει από τη δεκαετία του '90. Στην περιφέρεια, η καθοδική πορεία προς την ύφεση είχε προηγηθεί της γενικότερης κρίσης. Μερικοί ενδεικτικοί αριθμοί: η συμμετοχή της περιφέρειας στην εθνική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία μειώθηκε την πενταετία 2000-05 από 14,5% σε 13,8%, ενώ στο ίδιο διάστημα η θέση της Αττικής ισχυροποιήθηκε με τη συμμετοχή της να αυξάνεται από 45,5% σε 47,9%. Το μερίδιο της Κεντρικής Μακεδονίας στο ΑΕΠ της

χώρας μειώθηκε από 15,6% το 2004 σε 15,02 το 2009 και η συμμετοχή της στις συνολικές εξαγωγές μεταξύ 2003 και 2006 περιορίστηκε από 27,4 σε 21,7.

Πώς μπορεί να συμβάλει ο χωρικός σχεδιασμός στην ανατροπή αυτής της πορείας; Σε γενικές γραμμές το νέο πλαίσιο σχεδιασμού επαναλαμβάνει τις παραδοχές και τις κατευθύνσεις που υπάρχουν τόσο στο Χωροταξικό Πλαίσιο της Κεντρικής Μακεδονίας όσο και στο υπό ψήφιση Ρυθμιστικό Σχέδιο Θεσσαλονίκης: αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων και των δυνατοτήτων της περιφέρειας σε φυσικούς και ανθρώπινους πόρους, ενδυνάμωση του μητροπολιτικού ρόλου της Θεσσαλονίκης σε εθνική και διεθνή κλίμακα, συγκεκριμένη στρατηγική για τη χωρική οργάνωση της περιφέρειας και της μητροπολιτικής περιοχής.

Νέες επενδύσεις

Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι είναι ζωτική ανάγκη να σχεδιαστεί κατάλληλα ο χώρος ώστε να προσελκυσθούν νέες επενδύσεις. Το σαφές και ασφαλές καθεστώς χρήσεων γης και δόμησης, η οριστικοποίηση των περιοχών προστασίας, η απλούστευση των διαδικασιών αδειοδότησης, εγκατάστασης και λειτουργίας, είναι μερικές από τις ρυθμίσεις που θα συμβάλουν στην ταχύτητα και, κυρίως, στη διαφάνεια των αποφάσεων της διοίκησης, ώστε μια περιοχή να γίνει ελκυστική για τις επιχειρήσεις. Αλλά και οι γενικότερες κατευθύνσεις χωρικής ανάπτυξης, όπως για παράδειγμα, ο ρόλος τον οποίο προορίζεται να παίξει η πόλη στον εθνικό και ευρύτερο χώρο, οι άξονες ανάπτυξης, οι διεθνείς συνδέσεις κλπ, είναι κρίσιμα κριτήρια επιλογής τόπου εγκατάστασης, ιδιαίτερα για τις μεγάλες επενδύσεις στρατηγικού χαρακτήρα. Αλλάζοντας επίπεδο, ο σχεδιασμός ιδιαίτερα του μητροπολιτικού κέντρου αλλά και των άλλων πόλεων, πρέπει να στραφεί στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης στον αστικό χώρο, όπου τα προβλήματα είναι αναμενόμενο να επιδεινωθούν. Για να αναφερθούν τα πιο προφανή: είναι βέβαιο ότι ο περιορισμός των δημόσιων επενδύσεων θα έχει μια συνολικότερη αρνητική επίπτωση στις αστικές υποδομές, η ανεργία και η γενικότερη ανέχεια θα γεννήσουν νέους θύλακες κοινωνικού αποκλεισμού, η αδυναμία ανανέωσης και εκσυγχρονισμού του οικιστικού αποθέματος θα υποβαθμίσει περαιτέρω τις συνθήκες κατοικίας. Ακόμη, περιοχές ενδέχεται να μαραζώσουν, στο κέντρο λόγω παλινδρόστησης μεταναστών και στην περιφέρεια λόγω ανακοπής των τάσεων εξόδου προς προάστια, κελύφη και εκτάσεις θα αδρανοποιηθούν εξαιτίας της παραγωγικής αναδιάρθρωσης και της αλλαγής των καταναλωτικών προτύπων.

Τα προβλήματα είναι πολύπλοκα και σύνθετα. Εκτείνονται από το επίπεδο της περιφέρειας μέχρι το επίπεδο της γειτονιάς. Δηλαδή σε ολόκληρο το χώρο επιρροής της μητροπολιτικής Θεσσαλονίκης. Είναι προβλήματα ανάπτυξης, περιβαλλοντικής ισορροπίας, ποιότητα ζωής. Απαιτείται επομένως ένα στρατηγικό σχέδιο προβλέψεων, μέτρων και στόχων του μητροπολιτικού συστήματος. Δυστυχώς, η μη ψήφιση του Ρυθμιστικού Σχεδίου αφήνει τη Θεσσαλονίκη και την Περιφέρεια χωρίς αναπτυξιακή στρατηγική. Οι ιδιωτικές επενδύσεις δεν καθοδηγούνται προς επιθυμητούς στόχους, οι εθνικοί και κοινοτικοί πόροι δεν κατευθύνονται όπου χρειάζονται αλλά σύμφωνα με τα μικροπολιτικά συμφέροντα, και τελικά κάθε μακροπρόθεσμος προγραμματισμός ακυρώνεται και η βιώσιμη ανάπτυξη υπονομεύεται. Η παράταση της εκκρεμότητας δεν ωφελεί τελικά κανέναν. ■